

23. Wiener, H. (1993). Lernen Sie Englisch // H. Wiener. Das kann nur mir passieren. Satiren. – Ungekürzte Ausg., 3. Aufl. – Frankfurt-am-Main/Berlin: Ullstein. [in German].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Белозьорова – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри німецької та французької мов Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Наукові інтереси: когнітивна та прагмалінгвістика.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Olena Byelozyorova – Ph.D. in Philology, Docent, Associate Professor of the German and French Department at V.N. Karazin Kharkiv National University.

Scientific interests: cognitive and pragmalinguistics.

УДК 811. 112. 2 272 367.627 42

**КОНЦЕПТ «ЧИСЛО» В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПАРЕМІЯХ:
ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

Юлія БЕЛОЗЬОРОВА (Львів, Україна)

e-mail: funtova@yahoo.com

БЕЛОЗЬОРОВА Юлія. КОНЦЕПТ «ЧИСЛО» В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПАРЕМІЯХ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглядаються одиниці німецькомовного пареміофонду, до складу яких входять числівники. Акцент в аналізі робиться на числівники першого десятку, які є найбільш вживаними в німецькомовних пареміях. Пареміофонд певної культури якнайкраще віддзеркалює стереотипи та культурні норми народу, що формувалися в ньому впродовж багатьох років, тобто віддзеркалює його менталітет, його дух.

Ключові слова: мовна картина світу, фразеологічні одиниці, лінгвокультура, паремії, пареміофонд, числівник.

BYELOZYOROVA Yuliya. THE CONCEPT OF NUMBER IN THE GERMAN ADAGE UNITS: LINGUOCULTURAL ANALYSIS

The article deals with the adage units of the German language, incorporating the numerals. The focus is laid upon the numerals of the first dozen that are mostly found in the German adages. The language worldview is understood not as a mirror reflection, but as mapping where the anthropological factor is of a focal point: a human being perceives the objective world and interprets it subjectively. Thus, the active and not passive role of the human being in the creation of the language worldview is emphasized. The adage fund of a certain culture reflects most vividly the stereotypes and cultural norms of the people that were formed during long time, so it reflects its mentality, its spirit. Each number demonstrates in the German language worldview a certain meaning. Number "1" reflects primacy, craving for victory, desire to be the best. Number "3" symbolizes finality, fullness, completeness of something. Numbers "7" and "9" beside the seme of quantity, reflect the believes of the German people and are an essential part of the traditions and have a religious basement, that were developed during centuries.

Key words: language worldview, phraseological units, linguoculture, adage, adage fund, numeral.

Вивчення мовної картини світу (МКС) припускає, насамперед, аналіз номінативної діяльності людини, і, відповідно, одиниць лексичного рівня мови. Це більшою мірою сфера когнітивних досліджень. Однак деякі концепти, що входять до складу МКС, виходять у своєму вербальному вираженні за рамки слів, ідіом, словосполучень, відповідають фразам, реченням, текстам і виявляються вже в процесі функціонування мови, тобто в дискурсі. Тому когнітивні й дискурсивні дослідження в плані вивчення МКС доповнюють одне одне. Незважаючи на популярність МКС як об'єкта дослідження й неоднекратні спроби дати визначення цього терміна, навряд чи будь-яке з них можна вважати всебічним і остаточним. Одна із причин полягає в безлічі підходів до МКС (філософський, когнітивний, культурологічний, лінгвістичний тощо), і, відповідно, в акцентах, які розставляються в цих визначеннях. По-друге, на сьогодні немає єдності думок щодо понять, які є основними складовими МКС (концепт, фрейм, прототип) [1, с. 18].

МКС нерідко порівнюють із дзеркалом, у якому відбивається реальний світ. Однак розробка проблеми поступово наводить вчених на думку про те, що МКС скоріше нагадує не дзеркало, а автопортрет, який створює художник, дивлячись у дзеркало. Розуміння МКС не як дзеркального відбиття світу, а як картини знову фокусує увагу на антропофакторі: людина, сприймаючи об'єктивний світ, інтерпретує його суб'єктивно [3, с. 289]. Тим самим підкреслюється не пасивна, а активна роль людини у створенні МКС.

Звернемося до фрагментно-зіставного аналізу концепта «число» у німецькомовній та українськомовній картинах світу. Цей концепт найбільш яскраво реалізується у мовному фонді фразеологізмів та паремій, де розкривається його національна специфіка.

Порівнюючи фразеологізми із числівником "один", можна помітити, що група цих фразеологізмів найбільш широко представлена як у німецькій, так і в українській мовах. Значення знайдених фразеологізмів досить різноманітні: від нейтральних "mir ist alles eins",

"sich mit j-m eins wissen (fühlen)", "mit j-m über etw. (Akk.) eins werden (sein)" до емоційно забарвлених "eins abbekommen", "j-m eins auf (vor) die Birne geben" тощо [2, с. 14].

Аналізуючи фразеологізми з компонентом «один» в українській можна прийти до висновку, що як і в німецькому пареміофонді, ця група є найчисельнішою. Наприклад: один в один, один на один, один і той же, на один аршин [7, с. 44].

Що стосується прислів'їв і приказок, то на відміну від фразеологізмів, спостерігається процес синонімії в межах однієї мови. Так, німецьке прислів'я «Ein Mann ist kein Mann» має ще два аналогічні варіанти:

1. Einer ist keiner.

2. Eine Schwalbe macht keinen Frühling [2, с. 14] (українське: «Один у полі не воїн» і "Одна ластівка весни не робить" [7, с. 88].

Як видно із прикладів, ці прислів'я, мають ідентичне значення (безсилля однієї людини в порівнянні з колективом) та схожу образну складову (в обох мовах у ролі "одинака" виступають або людина, чоловік, або птах).

Що стосується української мови, така тенденція також притаманна їй. Наприклад український фразеологізм «Один від одного недалеко відбіг» має 7 синонімічних варіанти:

1. Один одного вартий;

2. Обоє рябоє;

3. Два чоботи – пара;

4. Одного поля ягода (в 2. Знач.);

5. Одного гніздечка птиці;

6. Однієї масті;

7. Одним миром мазані [7, с. 44].

Як видно з прикладів, майже синонімічні варіанти мають у своїй основі компонент «один» і всі фразеологізми мають сему «ідентичності».

В.Н. Телія вважає, що "будучи номінативно-похідними сутностями, експресивно-оцінні значення обов'язково містять вказівку на той образ, або мотив, який послужив приводом вибору саме цього слова для номінації нового позначуваного. Цей образ завжди пов'язаний з аналогією або порівнянням, як одним зі способів встановлення подібності" [5, с. 15]. Який образ є основою фразеологічних одиниць та паремій із числівником "один" в обох мовах? Вважаємо, що це образ початку, первинності, єднання, якоїсь спільності. Цей висновок підтверджує "Словник символів" Д. Тресиддера: "Число один символізувало первинну цілісність, божественну сутність (або Творця), світло або сонце, джерело життя" (докладніше див. [6, с. 248]).

Наступну групу, яку буде розглянуто, становлять фразеологізми із вхідним до їхнього складу числівником "два". Ці фразеологізми дуже поширені в багатьох мовах. До однієї з характерних рис фразеологізмів із числівником "два" належить наявність практично для кожної єдності еквівалента, значною мірою подібного за образною складовою, семантикою, синтаксисом в інших мовах. Порівн.:

1. Нім. «so sicher, wie zwei mal zwei ist vier» та укр. «Ясно як двічі два чотири» [9, с. 980];

2. Нім. «Zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen» та укр. «Вбити двох зайців одним ударом» [4, с. 54];

3. Нім. «Zwei Köpfe sind besser als einer» та укр. «Одна голова добре, а дві краще», «Розум добре, а два краще» [9, с. 981];

4. Нім. «Zwei Bären vertragen sich nicht in einer Höhle» та укр. «Два ведмеді в одній берлозі не уживуться» [9, с. 979];

5. Нім. «Man soll nicht zwei Hasen auf einmal jagen», «Wer zwei Hasen auf einmal jagt, fängt keinen» та укр. «За двома зайцями поженешся, жодного не піймаєш» [9, с. 980].

Подібне перерахування можна було б продовжувати, але звернемось до аналізу вищеназваних фразеологізмів. Так, ряд прислів'їв-еквівалентів («zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen»; «Убити двох зайців одним пострілом»), незважаючи на ідентичність їх структурного оформлення, виявляє в собі повну розбіжність символів, що становлять основу образного наповнення й, отже, семантичної значимості фразеологізмів. Зміст їх у позначенні

будь-якої дії, для виконання якої необхідні певні вміння, спритності, вправності, тобто ті якості, володіння якими викликає в інших захоплення. У німецькомовній картині світу об'єктом здійснення подібної дії обрана комаха – муха, тобто такий представник фауни, який відрізняється високою швидкістю й нелінійністю пересування, а це не може не ускладнити полювання. За різними за своєю природою образами ховається національно-культурна специфіка, зрозумівши яку, ми зможемо дати відповідь не тільки на це питання, але й на багато інших, які виникають у великій кількості при більш пильному погляді на пареміофонди різних мов.

У подальшому аналізі звернемо увагу на число „три” та його значення в німецькомовній картині світу. З давніх часів воно символізує закінченість, завершеність, повноту будь-чого. Тричі повинна відбуватися і будь-яка дія. Існує й таке народне вірування: перші три плоди будь-якої рослини (три колоски, три ягоди тощо) слід кинути через плече. Вони призначені для лісового духу [6, с. 373].

У німецькій лінгвокультурі (так само як і в українській) число "три" служить, перш за все, символом щастя: Dreizahl – Glückszahl [6, с. 374]. Три рази сплюнути через плече (das dreifache Ausspucken über die Schulter [6, с. 375]) – це теж приносить щастя. У Німеччині символом щастя могли виступати три талери, або три золоті монети, або три кільця, які наречений клав у руку своїй нареченій, коли приходив до її батьків, щоб підтвердити свій намір одружитися. Цей звичай німецького народу називається Handgeld [6, с. 375]. Напр.:

1. Aller guten Dinge sind drei – Бог трійцю любить;
2. Drei Kreuze hinter j-m/etw. machen – тричі перехреститися [4, с.15].

Перший приклад підтверджує тезу, що число «три» є символом щастя. У перекладі вищеназваної паремії першим словом є «Бог», а в другому прикладі акцент робиться на повторенні дії три рази: тут знову виступає сема божественності, адже якщо людина хреститься, то це означає, що людина є віруючою.

Саме тому не випадковим є той факт, що до числа "три" дуже часто зверталися у своїх казках брати Грімм: пор. "Die drei Federn", "Die drei Glückskinder", "Die drei Feldscheren", "Die drei Handwerksburschen", "Die drei Bruder", "Die drei Männlein im Walde", "Die drei Spinnerinnen", "Die drei Sprachen" тощо.

Аналізуючи фразеологізми та паремії з компонентом «чотири» німецької та української мов, можна стверджувати, що німецькі та українські фразеологізми відрізняються один від одного та мають різне забарвлення.

Наприклад:

1. Auf allen viere – розм. рачки;
2. Mit allen viere – руками й ногами;
3. Auf alle viere fallen – розм. ставати рачки;
4. Alle viere von sich stecken – розм. простягти ноги [4, с. 288];
5. Nicht bis vier zählen können – бути неуком [4, с. 335].

Як бачимо з прикладів, фразеологізми з компонентом «чотири» мають тут негативне забарвлення та можуть бути навіть лайливими.

Що стосується української мови числовий компонент «чотири» знаходить своє вираження в таких фразеологізмах, як «на всі чотири» – 1. куди тільки хто забажає, у всіх напрямках, куди хоч. 2. навколо, кругом, сидіти у чотирьох стінах – у самоті, ізольовано від громадського життя, нічого не роблячи, не реагуючи ні на які події [7, с. 336], «кований на всі чотири ноги (копита) – дуже досвідчений, бувалий», «в чотири ока, в четверо очей» – 1. дуже пильно, уважно, постійно. 2. удвох, обоє [7, с. 57]. Отже, можна прийти до висновку, що число «чотири» в українськомовній картині світу символізує самотність, досвідченість, уважність та свободу дій.

Число „чотири” відіграє вагомую роль у німецьких звичаях. За чотири тижні до Різдва німці вішають різдвяний вінок у своїй оселі, який прикрашений чотирма свічками. За чотири тижні до Різдва, у першу неділю вони запалюють першу свічку, через тиждень - ще одну і так щонеділі, поки не настане Різдво. Серед українських звичаїв немає такої традиції, це пов'язано, перш за все, з особливостями віри та релігійних свят.

Багато народних звичаїв пов'язано з числами сім і дев'ять. Наприклад: на півночі Німеччини свята вечерея звичайно складається з 7 або 9 страв. У Шлезвизі худобі давали на Різдво 7 або 9 різновидів корму. Різдвяна трапеца в Рудних горах складалася з 9 страв. У "зелений четвер" на Страсний тиждень їли суп, приготовлений з 7, 9 або 12 видів зелені. У серпні в день піднесення Божої Матері (Maria Himmelfahrt) відбувалося освячення трав: кількість трав в букеті, який несли в церкву для освячення, було різним у різних областях. Так, у Кельні в букеті повинно було бути 9 трав, у Холлетау – 7. О. Шрадер висловлює припущення, що різноманітні 9- або 7- денні строки й комбінації ($3 \times 9 = 27$, $4 \times 7 = 28$), які спостерігаються в індоєвропейських народів, пов'язані з місячними фазами. Як повний місяць, так і новий місяць вважаються особливо сприятливими для початку будь-якої справи [8, с. 43].

Аналізуючи фразеологізми з числовим компонентом «сім», можна дійти висновку, що ці фразеологізми можна об'єднати за семою «релігійність» або «міфічність». Описані вище звичаї пов'язані з релігією, а також з особистістю Ісуса Христа. Це знайшло свою експлікацію в пареміях. Пор.: *Sieben fetten und mageren Jahren* – 7 добрих та поганих років; *Der siebente Himmel* – сьоме небо (за ісламом); *das Siebente Weltwunder* – сьоме чудо світу [4, с. 194]; *Eine böse Sieben* – розм. зла жінка, фурія [4, с. 194]. Останній фразеологізм був введений братами Грим, які вперше вжили його в своїх казках.

Що стосується українського пареміофонду, числовий компонент «сім» представлений такими фразеологічними одиницями, як напр.: сім мішків гречаної вовни і всі неповні – жарт. багато зайвого, безглузлого [7, с. 809]; сім футів під кілем – усталена форма побажання успіху, удачі; як сім баб пошептало – набагато кращий; як сім галок – дуже, надзвичайно [7, с. 810]. Можна прийти до висновку, що число «сім» символізує удачу, покращення в справах, а в жартівливому аспекті сему «зайвості».

Що стосується числа «дев'ять», то в німецькому пареміофонді воно представлено такими фразеологізмами, як *alle neune* – розм. Усе! Готово!; *Ach, du grüne Neune!* – розм. фам. От тобі й масш! Отакої! [4, с. 78]. Число «дев'ять» виражає сему «несподіваності». Порівнявши з україномовною картиною світу, можна зробити висновок, що сема «несподіваності» також знаходить своє підтвердження. Наприклад: *Дев'ятий вал* – найбурхливіший вияв, найбільше піднесення, злет чого-небудь [7, с. 66].

Число „одинадцять” також відіграє важливу роль у німецькій лінгвокультурі. 11 листопада у Німеччині починається карнавал (*Fasching*). Існує звичай, що об 11-й годині 11 хвилин потрібно загадати бажання. Отже, бажання потрібно загадувати об 11:11 11.11. Така комбінація чисел називається *Schnapszahl* – послідовність однакових чисел. Як відомо, вона є магічною та щасливою. Фразеологізм «*in der elften Stunde*» – в останню мить [4, с. 233] підтверджує винятковість та невлвовимість моменту, коли потрібно загадувати бажання.

Але число «одинадцять» вживається також у таких фразеологізмах, як «*elf werfen*» – розм. 1. зазнати цілковитої невдачі, 2. діал. дуже підпити; «*das hält von elf bis zwölf*» – розм. щось німецьке, нетривале; «*j-d kommt gleich um elf und neunzig heim*» – розм. хто-н. приходить дуже пізно [4, с. 176], що символізують невдачу, факт запізнення та нетривалість.

Що стосується числа «13», то соціологічні дослідження останніх років показали, що 28 % німців бояться його, як вогню [8, с. 132].

Фразеологізми з числівником «13» також підтверджують факти, що німці вірять лиховісній силі цього числа. Наприклад: *Mancher Tag hat zwölf Stunden und dreizehn Unglücke* – в одному дні може бути дванадцять годин і тринадцять нещасть; *die böse Dreizehn* – розм. чортова дюжина, *für jn. schlägt es dreizehn* – з ким-н. покінчено; *nun (jetzt) schlägt es (aber) dreizehn!* – розм. фам. Це вже занадто! Далі нікуди! Дійшли до краю! [4, с. 155].

Отже, проаналізувавши різні аспекти життя та мови німецького народу, можна стверджувати, що чисельники відіграють важливу роль у звичаях та традиціях носіїв німецької культури, що відбивається й у їхній мовній картині світу та знаходить своє закріплення, перш за все, за допомогою паремій та фразеологічних одиниць, які мають яскравий, національно зумовлений характер.

Саме пареміофонд тієї чи іншої культури якнайкраще віддзеркалює стереотипи та культурні норми народу, що формувалися в ньому впродовж багатьох років, тобто віддзеркалює його менталітет, його дух.

За результатами аналізу мовного матеріалу найбільш уживаними числовими компонентами у німецькомовній картині світу є числа першого десятку. Кожне число відображає певне значення. Число «1» символізує первинність, жагу до перемоги, прагнення бути кращим. Числа «3», «7», «9» окрім семи кількості, відображають вірування німецького народу та є невід'ємною частиною традицій та мають релігійне підґрунтя, що склалися протягом віків.

БІБЛЮГРАФІЯ

1. Белова А. Д. Языковые картины мира в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы / Алла Дмитриевна Белова // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 29. – С. 17-20.
2. Бинович Л.Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович. – М.: Аквариум, 1995. – 768 с.
3. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения / Елена Сергеевна Кубрякова. – М.: Институт языкознания РАН, 1997. – 330 с.
4. Німецько-український фразеологічний словник у двох томах [уклад. В.І. Гаврись]. – К.: Радянська школа, 1981. – 565 с.
5. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Вероника Николаевна Телия. – М.: Наука, 1986. – 141 с.
6. Трессидер Д. Словарь символов / Д. Трессиндер. – М.: Гранд, 1999. – 442 с.
7. Фразеологічний словник української мови у двох книгах / В. М. Білоноженко. – К.: Наукова Думка, 1993. – 980 с.
8. Шрадер О. Индоевропейцы / Отто Шрадер. – СПб.: Из-во РГПУ им. А.И. Герцена, 1982. – 277с.
9. Agricola E. Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch / E. Agricola. – Leipzig: Bibliogr. Institut, 1972. – 996 S.

REFERENCES

1. Byelova, A.D. (2002) Yasykowye kartiny mira w ramach kognitiwno-diskursiwnoj paradigmy // Kuljtura narodow Pritshernomorja. [Language Worldviews in the Frame of Cognitive-Discourse Paradigm // Culture of the People of the Black Sea Area].
2. Binovitch, L.E. (1995). Nemezko-russkij fraseologitsheskij slowarj. [German-Russian Phraseological Dictionary]. Moscow: Akvarium.
3. Kubryakova, Ye.S. (1997) Tshasti retshi s kognitiwnoj totshki srenija. [Parts of Speech from the Cognitive Point of View]. Moscow: Institute of Linguistics of RAS
4. Havrys, V. I. (1981) Nimezjko-ukrajnsjkyj slownyk u dwoh tomah. [German-Ukrainian Phraseological Dictionary in Two Volumes]. Kyiv: Radyanska Shkola
5. Teliya, V.N. (1986). Konnotatiwnyj aspekt semantiki nominatiwnyh ediniz. [Connotational Aspect of the Semantics of Nominative Units]. Moscow: Nauka
6. Tressider, D. (1999). Slowarj sinonimow. [Dictionary of Synonyms]. Moscow: Grand.
7. Bilonozhenko, V.M. (1993) Fraseologitshnyj slownyk ukrajnsjkoj mowy u dwoh knyhad. [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language in Two Volumes]. Kyiv: Naukova Dumka.
8. Shradet, O. (1982). Indoeuropejzy. [Indo-European]. St. Petersburg: Izdatelstvo RGPU named after A.I. Hertsen.
9. Agricola, E. (1972). Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. Leipzig: Bibliogr. Institut.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Юлія Бєлєзьорова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Львівського національного університету ім. І. Франка.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHER

Yuliya Byelozorova earned a PhD degree in Philology and holds the position of associate professor in the Chair of German Philology at Ivan Franko National University of Lviv.

Scientific interests: cognitive linguistics, linguistic cultural studies.

УДК 811.161.2'23

КОНЦЕПТ ГРОШІ У КАРТИНІ СВІТУ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Леся КУШМАР (Київ, Україна)

e-mail: kushmarlesia@gmail.com

КУШМАР Леся. КОНЦЕПТ ГРОШІ У КАРТИНІ СВІТУ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті проведено зіставний аналіз асоціативного та лексичного значень лексики економічної сфери ГРОШІ, що дало змогу виявити особливості функціонування фрагмента картини світу студентів економічних спеціальностей. Спільне та